

MOZART: G-MOLL SZIMFÓNIA K. 183

I. Allegro con brio II., Andante III. Menuetto IV. Allegro

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) Salzburgban született. Édesapja, Leopold Mozart, korának jelentős muzsikusa volt (Hegedűiskolája például fontos zenetörténeti dokumentum), aki korán felismerte fiának rendkívüli zenei tehetségét és nem szégyellte, hogy ebből anyagi hasznot óhajt szerezni családjá számára. Hosszú utazásokat tettek, eljutottak egészen Londonig, háromszor jártak Itáliában, az utolsó ilyen út pedig Párizsba vezetett. Közben vissza-visszatértek Salzburgba, ahol a várost kormányzó hercegérsek 13 éves korában udvari koncertmesterré nevezte ki Mozartot. Útjai nem csak diadalmenetet jelentettek, hanem fontos tanulmányokat is, miközben egyre-másra születtek új művei, közöttük már igen jelentős alkotások is. Nem is lehet határt húzni Mozart gyermek- és felnőttkora közé.

Salzburgban, 1773 végén, tehát tizenhét esztendőskorában írta Mozart az ún. „kis” g-moll szimfóniát (így különbözteti meg az utókor utolsó előtti szimfóniájától, a K. 550 sz. „nagy” g-moll műtől), amely egyébként sorrendben huszonötödik szimfóniája. Azért fontos a szerző fiatal korát hangsúlyozni, mert ezt a művet olyan drámaiság, olyan belső erő hatja át, amely tizenéves fiatalemberek lelkivilágától általában igencsak távol áll.

Az első tétel négy ütemes bevezetése ismételt hangjaival, lüktető szinkópás ritmusaival és igen gyors tempójával azonnal magával ragadja a hallgatót a szenvedély világába, a magasba csapó, tüzes főtéma pedig még fokozza ezt a hatást. Az erre válaszoló oboaszóló látszólagos nyugalma is fojtott feszültséget takar.

A második tétel alap gondolata sok kicsi sóhaj egymásutánjából tevődik össze. Ez a tétel igazi gálans, társasági zene, pihenést hoz az első szakasz száguldása után. A harmadik tétel menüett, a korabeli szimfóniák szabályainak megfelelően. Ez a menüett azonban távol áll mind az arisztokraták palotáinak kecses, finom táncától, mind Haydn parasztosan tenyeres-talpas menüettjeitől. Drámát hallunk menüett-ritmusba és formába öltöztetve: szaggatott, rövid hangok alkotják a témát, hangos és halk motívumok váltakoznak, mintha két személy vitatkozna egymással. Üdítő ellentét a menüett középrésze, a Trió, amelyben valóban néhány fafúvós hangszer, oboa és fagott játszik éneklő dallamokat – utána annál hatásosabb a drámai főrész visszatérése.

Nagyon izgalmas az utolsó tétel indulása is: halk, kíséret nélküli egyszólamú dallam indítja a tételt (Brahms egyes műveiben hallhatunk hasonlót, több, mint 100 évvel később!), amelyből azután szüntelenül száguldó, szenvedélyes, szinte harcias zene fejlődik ki, amely a szimfónia utolsó hangjáig, az egyetlen rövid, határozott záróakkordig tart.

SIBELIUS: HEGEDŰVERSENY op. 47

I. Allegro moderato II. Adagio di molto III. Allegro ma non tanto

Jan Sibelius (1865-1957) a finnek nagy, nemzeti zeneszerzője, a finn nép örök büszkesége, az egyetlen finn alkotó művész, aki már életében hazája határain kívül is ismertté és elismertté vált. Finnország évszázadokon keresztül élt idegen hatalmak — svédek, majd oroszok — uralma alatt. A függetlenségért vívott küzdelem fontos eszköze volt a nemzeti nyelv és kultúra értékeinek ápolása, elsősorban a nemzeti eposz, a Kalevala felfedezése és közkinccsé tétele, valamint a nemzeti zene megteremtése. Ennek volt élharcosa Sibelius. Nem gyűjtött népzene, de egész életében a finn mitológia, mindenek előtt a Kalevala szövegeit zenésítette meg. Nagy kelet-európai kortársaihoz (Smetana, Dvořák, Erkel, Csajkovszkij, Muszorgszkij, Grieg) hasonlóan az európai zene hagyományaival egyeztetve össze népének zenéjét és ezzel az európai zene részévé is tette azt.

Hegedűversenyét 1903-ban komponálta, majd átdolgozás után 1905-ben mutatták be Berlinben. A zenekart Richard Strauss vezényelte. Ez a mű is Sibelius jellegzetes nyelvén szólal meg: a zord északi tájon élő, a természettel állandóan küzdelemre kényszerülő finn ember lelkivilága, az ősi legendák titokzatos, borongós hangulata hatja át az egész művet. A szólóhegedű az első tétel elején romantikus, rapszódiaszerű kadenciával mutatkozik be és végig előtérben marad. A bensőséges, gyönyörűen éneklő lassú tételben sokkal inkább egybeolvad a zenekarral. A harmadik tételt Sibelius maga haláltáncnak nevezte. A romantikában nagyon kedvelt műfaj volt ez (Berlioz, Liszt, Muszorgszkij, stb.) – a hegedűverseny zárótételére a feszes, pontozott ritmusok és az érdes harmóniák jellemzőek. A szólóhegedű virtuóz módon díszítve mutatja be ezeket a témákat.

MAHLER: I. SZIMFÓNIA, D-DÚR

I. Langsam, schleppend. Im Anfang sehr gemächlich. II. Kräftig bewegt, doch nicht zu schnell. III. Feierlich und gemessen, ohne zu schleppen. IV. Stürmisch bewegt.

Ha belelapozunk **Gustav Mahler** (1860-1911) műveinek jegyzékébe, találunk kilenc sorszámozott szimfóniát, a Tizedik töredékét, a „Dal a Földről” című szimfóniát, egy kórusra és zenekarra írott művet (A panaszos dal) és több dalciklust, nagyrészt zenekari, kisebb részt zongorakísérettel. Semmi mást. Nem komponált oratóriumot, versenyművet, nyitányt, szimfonikus költeményt, operát — pedig, művei ismeretében bátran állíthatjuk, nála jobban kevesen ismerték a hangszereket és az énekhangot,

hiszen korának kimagasló képességű és rendkívül sikeres karmestere, valamint több jelentős város operaházának igazgatója, vagy zeneigazgatója volt. A válasz valószínűleg az, hogy a legfontosabb műfaj és zenei anyanyelv Mahler számára a dal volt, az összes többi műfajt pedig – talán az egy operát kivéve — egyesítette hatalmas szimfóniáiban. Életét végigkísérik a szimfóniák, összefüggenek, egymás folytatásai (noha szóban megfogalmazható tartalmuk nagyon különböző). Hatalmas apparátust használ bennük, óriási hangerő szólal meg, a művek többsége nagyon hosszú — mintha állandóan azért küzdene, hogy a belülről feszítő, óriási alkotó erő méltó módon jusson érvényre. A kései romantika tipikus jelensége ez, találkozunk vele a Mahler nyomdokain elinduló, későbbi zeneszerzők esetében is.

Ennek a hatalmas szimfónia-folyamnak kiinduló pontja az első szimfónia, amelyben csírájában már minden megvan a későbbiek eszköztárából. Számunkra különösen értékesé teszi e művet az, hogy ősbemutatója Budapesten volt 1889-ben, a Filharmóniai Társaság Zenekara játszotta a zeneszerző vezényletével, aki akkor a pesti Operaház vezető karmestere volt (1889-től 1891-ig).

A komponálás munkáját még előző állomáshelyén, Lipcsében kezdte meg. A műnek irodalmi alapanyaga van (igazi romantikus jelenség): Jean Paul *A títán* c. regénye. Koncertműsorokon gyakran ma is feltüntetik ezt a címet, pedig Mahler később visszavonta azt. Egyik barátjához intézett levelében azt írta az új műről, az „úgy zúdult ki belőle, mint egy hegyi folyó”, évekkel később pedig azt is bevallotta, hogy egy szenvedélyes szerelem inspirálta. A zene mindezt igazolja és még valamit: a dalokhoz való ragaszkodást. Néhány évvel korábban komponálta ma is igen népszerű dalciklusát *Egy vándorlegény dalai* címmel, ebből három dal témája is bekerült az I. szimfóniába.

Mindezen túlmenően ebben a szimfóniában is felfedezhető az a szerkesztő elv, amely a későbbi szimfóniákra jellemző: *A mű — eredetileg őt, később négytétel alakjában — teljesen a finálé-hatásra épül. Már első meghallgatásra világos, hogy céltudatosan a befejező tétel felé törekszik. Bizonyítja ezt — a későbbi szimfóniákban is — a témák sorsa, amelyek ha újra felbukkannak, megváltozott, szélesebben kibomló formában jelennek meg — írja Kurt Blaukopf, a kiváló zenetörténész.*

Az első tétel természetfestő zene, benne melléktemaként *A vándorlegény-dalok* egyik témájával. Az erdő ábrázolása madárdallal, kürtökkel különlegesen szép.

A második tétel a Beethoven által meghonosított Scherzo utóda. Mahler lendületes, rusztikus tánczenét ír, Ländler, amely jellegzetes bécsi tánc (a Strauss-i valcer elődje). A tétel formája a klasszikus scherzo hagyományát követi, azaz háromrészes. Középrésze halkabb, álmodozó karakterű.

A harmadik tétel csupa titokzatos ellentmondás. Leonard Bernstein a

zenei humor példaként említi, hogy a „János bácsi, János bácsi keljen fel” szöveggel ismert tréfás gyermekdal moll hangneművé változtatva, szóló-nagybőgőn hangzik fel, gyászinduló tempóban. Később felcsendül a Vándorlegény-dalok legszomorúbb darabjának dallama is, de hallunk a tétel folyamán ironikusan idézett szlávós tánczene-töredéket, majd – teljesen oda nem illő módon — triviális katonazenét is. Ez a talányos sokféleség Mahler későbbi műveinek is egyik legfontosabb jellemzője.

A finálé vulkánkitörés módjára indul és bár néha-néha megpihen — idézi például az első tétel természetzenéjét — korlátlanul áradó energiával száguld a szinte földöntúli megdicsőülést hirdető befejezésig.

HANGVERSENYÜNK KÖZREMŰKÖDŐI

ALEXANDER MARKOV 1963-ban született Moszkvában. Apjától, aki maga is hegedűművész volt, tanult hegedülni. Nyolc éves korában már nyilvánosság előtt szerepelt, apjával játszott kettősversenyeket. Szüleivel együtt 1982-ben az Egyesült Államokba emigrált, a Carnegie Hallban mutatkozott be az amerikai közönségnek. Aranyérmert nyert a Nemzetközi Paganini Hegedűversenyen. A világ számos nagy zenekarával lépett fel szólólistaként (Philadelphia, BBC, Montreal, Detroit, Cincinatti, Seattle, Orchestre de Paris, Budapesti Fesztiválzenekar), olyan karmesterekkel, mint Charles Dutoit, Neeme Järvi, Zdenek Mácal, Lorin Maazel, Fischer Iván). A híres filmrendező, Bruno Monsiegeon több filmet is készített vele. 2008-ban a Művészetek Palotájában rendezett Csajkovszkij-maraton keretében a MÁV Szimfonikusokkal, Gál Tamás vezényletével adta elő a Hegedűversenyt, hatalmas sikerrel. Alexander Markov ellátogatott a klasszikus zenén túli területekre is, komponált például egy Rock-Concertót, amelyhez James V. Remington egy új, hathúros, elektromos hegedűt konstruált számára.

Lord Yehudi Menuhin így nyilatkozott róla: „Nem férhet hozzá kétség, hogy Alexander Markov az egyik legbrilliansabb és legmuzikálisabb hegedűművész, aki bizonyosan otthagyja névjegyét a világ zenekedvelőinek emlékezetében és korunk legnagyobb hegedűvirtuózainak évkönyveiben”.

KOLLÁR IMRE

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karmesterképző szakán 1992-ben szerezte meg karmesteri diplomáját kitűnő minősítéssel, Lukács Ervin, Ligeti András és Gál Tamás növendékeként. 1989-ben, 20 évesen elnyerte a Magyar Televízió VI. Nemzetközi Karmesterversenyének közönség-díját. Azóta az ország valamennyi jelentős zenekarával koncertezett, számos rádió- és televízió-felvételt készített. 1991-92-ben az Operaházban

dolgozott zenei asszisztensként, 1992-94-ben az Állami Hangversenyzenekar betanító karmestere és Kobayashi Ken-ichiro asszisztense volt. 1992-94-ben a Dohnányi Ernő Szimfonikus Zenekar vezető karmestereként több ausztriai és olaszországi vendéghangversenyt vezényelt. 1993-ban döntőbe jutott a Pármai Toscanini Versenyen, 1994-ben a Trevisoi Nemzetközi Karmesterversenyen első díjat nyert, melynek eredményeképpen 1994 őszén két hónapig Olaszországban koncertezett és számos más európai országba kapott felkéréseket. 1994 óta a Debreceni Filharmonikus Zenekar vezető karmestere, számos CD, rádió- és televízió-felvételt készített és sok külföldi turnén vett részt a zenekarral. Vendégkarmesterként járt Európa szinte minden országában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Mexikóban, Japánban, Ausztráliában, Izraelben, Egyiptomban. 2008 szeptemberétől kezdve a MÁV Szimfonikus Zenekar vezető karmestere és művészeti vezetője.

Az ismertetést írta: Fenyő Gábor

*Minden kedves Hangversenylátogatóknak
békés, meghitt karácsonyi ünnepeket,
jó egészséget,
és **sikerekben gazdag új esztendőt kívánunk!***

A MÁV Szimfonikus Zenekar művészei és munkatársai

